

NGHIÊN CỨU VÀ HỌC TẬP

**ĐẨY MẠNH PHÁT TRIỂN NỀN VĂN HÓA VIỆT NAM TIÊN TIẾN,
ĐẬM ĐÀ BẢN SẮC DÂN TỘC TRONG QUÁ TRÌNH HỘI NHẬP QUỐC TẾ**

ĐÀO THU HƯƠNG (*)

Trong quá trình hội nhập quốc tế đã và đang diễn ra ngày càng sâu rộng ở Việt Nam hiện nay, phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc là một vấn đề có ý nghĩa vô cùng quan trọng trong sự nghiệp phát triển đất nước nói chung, phát triển nền văn hóa Việt Nam nói riêng. Trong bài viết này, tác giả đưa ra một số quan điểm, nguyên tắc trong nhận thức và hành động để có thể thúc đẩy sự phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc trong quá trình hội nhập quốc tế, tạo điều kiện cho nền văn hóa Việt Nam ngày càng hoàn thiện, vững bước hội nhập cùng thế giới.

Việt Nam, quá trình hội nhập quốc tế đã và đang diễn ra ngày càng sâu rộng. Bên cạnh việc hội nhập kinh tế, tiến trình hội nhập văn hóa cũng là một tất yếu không thể né tránh. Trong thời kỳ đổi mới hiện nay, Đảng ta đã xác định nền văn hóa mà chúng ta xây dựng là nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc. Nghị quyết “Về xây dựng và phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc” tại Hội nghị Trung ương 5 khóa VIII (1998) đưa ra đến nay vẫn là nghị quyết có ý nghĩa chiến lược, chỉ đạo quá trình xây dựng và phát triển sự nghiệp văn hóa ở nước ta. Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ X (2006) và Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội (Bổ sung, phát triển năm 2011) được thông qua tại Đại hội XI của Đảng tiếp tục khẳng định quan điểm này.

Đảng ta cũng xác định đặc trưng của tính tiên tiến và đậm đà bản sắc dân tộc trong văn hóa Việt Nam là nền văn hóa Việt Nam hiện đại có sự thống nhất hữu cơ giữa tính tiên tiến và tính đậm đà bản sắc dân tộc. Trình độ tiên tiến của nền văn hóa không mâu thuẫn với bản sắc văn hóa dân tộc, hai đặc tính này thống nhất biện chứng với nhau, tác động qua lại và quy định lẫn nhau. Tiên tiến là yêu nước và tiến bộ, trong đó, cốt lõi là lý tưởng độc lập dân tộc và chủ nghĩa xã hội trên nền tảng chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh, nhằm mục tiêu tất cả vì con người, vì hạnh phúc và sự phát triển phong phú, tự do, toàn diện của con người trong mối quan hệ hài hòa giữa cá nhân và cộng đồng, giữa xã hội và tự nhiên.

Bản sắc dân tộc bao gồm những giá

(*) Thạc sĩ, Học viện Ngân hàng (cơ sở đào tạo Sơn Tây).

trị truyền thống tốt đẹp, bền vững, những tinh hoa của cộng đồng các dân tộc Việt Nam, được vun đắp qua lịch sử hàng ngàn năm đấu tranh dựng nước và giữ nước. Đó là, lòng yêu nước nồng nàn, ý chí tự cường dân tộc, tinh thần đoàn kết, ý thức cộng đồng gắn kết cá nhân - gia đình - Tổ quốc; lòng nhân ái, khoan dung, trọng nghĩa tình, đạo lý; cần cù, sáng tạo trong lao động, sự tinh tế trong ứng xử, tính giản dị trong cuộc sống; dũng cảm, kiên cường, bất khuất trong đấu tranh chống giặc ngoại xâm... Tính tiên tiến và đậm đà bản sắc dân tộc của văn hóa Việt Nam thể hiện cả trong nội dung và hình thức biểu hiện, phương tiện chuyển tải.

Để đẩy mạnh sự phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc trong quá trình hội nhập quốc tế hiện nay, cần có những quan điểm, nguyên tắc trong nhận thức và hành động như sau:

Thứ nhất, phát triển văn hóa là một quá trình tương tác biện chứng giữa yếu tố nội sinh và yếu tố ngoại sinh; vì vậy, cần phát huy tối đa nguồn lực bên ngoài và nội lực bên trong.

Trong nền văn hóa dân tộc có những yếu tố cơ bản thuộc ý thức dân tộc, thuộc nhân sinh quan hình thành trong hoàn cảnh kinh tế và xã hội, tâm lý và văn hóa được phát sinh và phát triển trong tiến trình phát triển lịch sử dân tộc mà chúng ta thường gọi là nội sinh; có những yếu tố phát triển trong quá trình hội nhập, giao lưu với các nền văn hóa khác mà chúng ta thường gọi là ngoại sinh. Nhưng dù là nội sinh hay

ngoại sinh, nền văn hóa dân tộc đều phải xuất phát từ yêu cầu phát triển của dân tộc, đều vì nhu cầu cuộc sống và lẽ sinh tồn của dân tộc mà tồn tại và phát triển. Do đó, trong nền văn hóa dân tộc đã bao hàm cả yếu tố dân tộc và yếu tố hiện đại, yếu tố nội sinh và yếu tố ngoại sinh, yếu tố kế thừa truyền thống và yếu tố phát triển theo hướng vươn lên hiện đại hóa... Như vậy, để phát triển nền văn hóa nước ta hiện nay, bên cạnh sự phát triển nội sinh không thể khước từ ảnh hưởng ngoại sinh.

Bên cạnh đó, trong quá trình hội nhập văn hóa, để có thể tiếp thu sức mạnh bên ngoài mà vẫn giữ vững chủ quyền và văn hóa dân tộc trong hội nhập thì các yếu tố nội sinh phải là chủ đạo. Nghĩa là, yếu tố nội sinh phải đóng vai trò quyết định trong việc định hướng các mối quan hệ của chúng với các yếu tố ngoại sinh, chi phối mọi sự lựa chọn và tiếp thu các yếu tố bên ngoài; còn các yếu tố ngoại sinh phải trở thành tố chất kích thích mạnh mẽ sự tiến hóa của các yếu tố nội sinh. Nội lực nói ở đây chủ yếu là con người có trình độ và nhân cách văn hóa. Vì vậy, phải xem giáo dục, đào tạo là quốc sách; khoa học, công nghệ là mũi nhọn trong tiến trình phát triển đất nước nói chung, văn hóa nói riêng.

Thứ hai, mở rộng giao lưu văn hóa giữa các dân tộc trong nước và các nền văn hóa thế giới nhằm tích hợp những giá trị văn hóa của nhiều dân tộc trên thế giới, trong đó ưu tiên hội nhập văn hóa khu vực, nhất là với các nước láng giềng có chung nhiều giá trị văn hóa với nước ta.

Hiện nay, để làm tốt nhiệm vụ hội nhập quốc tế về văn hóa trong quá trình phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, trước hết chúng ta cần bảo tồn, hòa đồng văn hóa của 54 dân tộc anh em trong văn hóa Việt Nam. Thực hiện điều này không chỉ có ý nghĩa củng cố khối đại đoàn kết toàn dân tộc, chống lại mọi âm mưu và hành động gây chia rẽ của các thế lực thù địch, mà còn tạo nên sự tổng hòa và đưa những sắc thái độc đáo, những giá trị bền vững trong văn hóa của tất cả các dân tộc anh em trong cộng đồng dân tộc Việt Nam lên một tầm cao mới, hình thành vị thế của văn hóa dân tộc trong tiếp xúc, giao lưu, đối thoại với các nền văn hóa khác trên thế giới ngày nay. Theo đó, chúng ta cần thiết phải tiếp tục thực hiện chính sách hòa hợp dân tộc, khuyến khích và động viên mọi tầng lớp nhân dân đoàn kết, sáng tạo và tham gia phục vụ công cuộc chấn hưng dân tộc, xây dựng Tổ quốc Việt Nam trở thành một quốc gia giàu mạnh, văn minh, sánh vai với các dân tộc tiên tiến trên thế giới. Chấp nhận sự phong phú, đa dạng, muôn vẻ của văn hóa là môi trường kích thích sự sáng tạo, nhằm động viên các thành phần dân số tham gia vào sự sáng tạo, nâng cao tiềm lực con người Việt Nam.

Bên cạnh đó, chúng ta cần chủ động, tích cực hội nhập với các nền văn hóa trên thế giới. Văn hóa không chỉ là trình độ mà là cái tinh túy nhất, đặc sắc nhất của một dân tộc. Mỗi quốc gia, dân tộc đều có bản sắc văn hóa riêng của mình. Vì vậy, chúng ta có thể tiếp thu, học tập những giá trị tinh túy nhất

của các dân tộc khác để làm phong phú và sâu sắc nền văn hóa nước ta.

Trong quá trình hội nhập với các nền văn hóa trên thế giới, chúng ta cần ưu tiên hội nhập với các nước trong khu vực Đông Nam Á. Bởi vì họ có nhiều nét tương đồng với nền văn hóa nước ta, như cùng là những nước đa sắc tộc, đa tôn giáo, đang từ nông nghiệp tiến lên công nghiệp hóa... Nhìn chung, các nước trong khu vực Đông Nam Á bằng phương thức này hay khác, đều chăm lo giữ gìn nền độc lập tự chủ đã giành được và đang tích cực tìm con đường phát triển thích hợp nhất cho mình. Hiện nay, với sự nhận thức mới, các nước trên thế giới đã coi văn hóa là nguồn lực và hệ điều tiết cho sự phát triển, họ đều muốn đạt tới những chỉ tiêu cao về tăng trưởng kinh tế đi đôi với chỉ tiêu nhân bản tiến bộ. Đồng thời, các nước này cũng thấy rõ vị trí quan trọng của yếu tố nội sinh, từ đó chủ trương tiếp thu những kinh nghiệm khoa học công nghệ của các nước công nghiệp phát triển phương Tây song song với việc giữ gìn truyền thống và bản sắc văn hóa dân tộc.

Như vậy, trong quá trình hội nhập văn hóa, chúng ta sẽ có nhiều cơ hội giao lưu, học hỏi với các nước trong khu vực, có điều kiện cộng hưởng, hòa đồng dễ dàng với các nền văn hóa của các nước Đông Nam Á có những đặc trưng văn hóa tương đồng vì sự hiện đại và tiến bộ của văn hóa nước ta. Không chỉ tương đồng với các nước trong khu vực Đông Nam Á, văn hóa Việt Nam và văn hóa Trung Quốc cũng có rất nhiều yếu tố đặc biệt gần gũi, nhiều yếu tố đã trở

thành cùng cội nguồn. Vì vậy, mở rộng, giao lưu, tăng cường học tập lẫn nhau, nhằm tiếp thu, kế thừa, phát huy những yếu tố tốt đẹp, hợp lý của văn hóa hai dân tộc là biện pháp hữu hiệu cho sự phát triển văn hóa.

Thứ ba, chúng ta cần phát triển một nền văn hóa dân tộc độc lập, tự chủ, có vị thế và uy tín trên thế giới.

Một nền văn hóa phải có ưu thế, địa vị, uy tín mới được tôn trọng và tiếp thu các nền văn hóa khác một cách chủ động. Trong công cuộc hội nhập quốc tế về văn hóa hiện nay, chúng ta phải có lòng tự trọng, phải vững tin vào những giá trị văn hóa của dân tộc mình, đất nước mình. Chỉ có như vậy, chúng ta mới có thể kiến lập một sự hội nhập văn hóa phong phú với các cộng đồng văn hóa khác.

Dân tộc Việt Nam với mấy ngàn năm văn hiến, có một truyền thống lịch sử rất hào hùng. Trong các cuộc đấu tranh chống giặc ngoại xâm từ xưa đến nay, dân tộc ta luôn nêu cao tinh thần anh hùng, bất khuất, thà hy sinh tất cả chứ nhất định không chịu mất nước, không chịu làm nô lệ. Trong bối cảnh hội nhập quốc tế hiện nay, Việt Nam sẵn sàng là bạn, là đối tác tin cậy của các nước trong cộng đồng quốc tế, phấn đấu vì hòa bình, độc lập và phát triển. Cho nên, chúng ta cần có thái độ tự hào chính đáng và khiêm nhường trong quá trình hội nhập văn hóa hiện nay. Đó chính là những thái độ cần thiết để chúng ta thấy rõ những giá trị văn hóa nào của dân tộc ta có thể đưa ra chia sẻ với nước ngoài và những giá trị văn hóa nào chúng ta thấy cần học hỏi, tiếp thu

từ bên ngoài để bổ sung cho sự thiếu hụt của mình nhằm thúc đẩy quá trình xây dựng và phát triển đất nước theo hệ mục tiêu dân giàu, nước mạnh, xã hội dân chủ, công bằng, văn minh.

Trong xu thế hội nhập quốc tế hiện nay, nhiều thách thức đang đặt ra đe dọa đến nền độc lập tự chủ của các dân tộc. Các mối quan hệ quốc tế mở rộng dường như làm mờ đi vấn đề độc lập, tự chủ của mỗi quốc gia. Tuy nhiên, chúng ta biết rằng hội nhập quốc tế chỉ hình thành trên cơ sở nền độc lập tự chủ thực sự của các quốc gia, dân tộc được bảo đảm. Do đó, để hội nhập quốc tế và để tranh thủ sự hợp tác, giúp đỡ từ bên ngoài một cách hiệu quả, trước hết và trên hết mỗi dân tộc phải đảm bảo được sự độc lập, tự chủ của mình, không lệ thuộc, phụ thuộc vào bên ngoài. Độc lập, tự chủ không phải là đóng cửa khép kín, bế quan tỏa cảng, mà có mối quan hệ biện chứng với sự vận động, phát triển của khu vực và thế giới. Sự ổn định về chính trị - xã hội, sự tăng trưởng về kinh tế, quốc phòng - an ninh được đảm bảo, đời sống văn hóa tinh thần của nhân dân được nâng cao... là môi trường thuận lợi để các quốc gia trên thế giới "bắt tay" hợp tác, hội nhập trên cơ sở tự nguyện, bình đẳng, cùng có lợi... mà vẫn đảm bảo một nền độc lập tự chủ thực sự trên mọi phương diện.

Thứ tư, cần mở rộng giao lưu, hội nhập trên nguyên tắc bảo tồn bản sắc; "cho" và "nhận" phải hài hòa, bảo đảm ổn định chính trị - kinh tế - xã hội.

Trong quá trình hội nhập hiện nay, việc mở rộng giao lưu hợp tác quốc tế và

tiếp thu tinh hoa văn hóa nhân loại phải gắn kết với yêu cầu bảo tồn bản sắc văn hóa dân tộc; bởi lẽ, bản sắc văn hóa dân tộc là cốt lõi, là "sức mạnh nội sinh" của dân tộc. Bảo tồn bản sắc văn hóa dân tộc không có nghĩa là ôm khư khư lấy vốn cổ không cho nó thay đổi, khước từ giao lưu, hội nhập văn hóa; trái lại, phải luôn làm cho nó lớn mạnh hơn, giàu có hơn bằng cách bổ sung những yếu tố mới để phát triển.

Bảo tồn văn hóa cần dựa theo nguyên tắc phải có chọn lựa. Đối với việc bảo tồn, cần chọn lựa cái gì còn là giá trị phải được gìn giữ, cái gì trở thành vật cản cần loại bỏ. Trong số những giá trị cần bảo tồn lại phải chọn lựa cái gì cần gìn giữ như những kỷ vật của một thời đã qua, cái gì cần tiếp tục duy trì trong hành động để tránh phức cổ tràn lan. Tuy nhiên, trong số những giá trị cần tiếp tục duy trì trong hành động lại phải chọn lựa cái gì có thể duy trì nguyên vẹn, cái gì cần cải tiến cho tốt hơn...

Bên cạnh việc bảo tồn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc, trong quá trình hội nhập văn hóa, chúng ta phải xử lý đúng đắn mối quan hệ giữa "nhận" và "cho".

Ngày nay, với những thành tựu của cách mạng khoa học và công nghệ hiện đại, mà mũi nhọn là công nghệ thông tin và truyền thông, Việt Nam cần phải tận dụng những điều kiện mới do thời đại mang lại để mở rộng hơn nữa tầm nhìn ra thế giới, tiếp xúc giao lưu và học hỏi có hiệu quả hơn nữa những cái hay, cái đẹp của nhiều nền văn hóa trên thế giới. Đồng thời, chúng ta thấy rằng,

giao lưu văn hóa là một tiến trình hai chiều, "có đi có lại". Song song với tiếp nhận là sự chủ động giới thiệu những giá trị văn hóa của dân tộc ta với các anh em, bạn bè khắp năm châu. Đó chính là biện chứng trong giao lưu, đối thoại giữa các nền văn hóa.

Trong chuyến thăm Nhật Bản năm 1916, đại thi hào Ấn Độ Rabindranath Tagore đã tuyên bố: "Mỗi dân tộc đều có nghĩa vụ tự thể hiện mình trước thế giới. Nếu như nó chẳng có gì đem lại cho thế giới thì phải coi đó là một tội lỗi dân tộc, điều đó còn tồi tệ hơn là cái chết, và lịch sử loài người sẽ không dung thứ..."(1). Điều này rất phù hợp với quy luật biện chứng của sự phát triển: Biến "cái một" thành "cái nhiều". Nhờ đó mà tinh hoa văn hóa của các dân tộc được giới thiệu, phổ biến trên toàn thế giới, làm phong phú kho tàng văn hóa của nhân loại.

Thứ năm, tiếp thu giá trị bên ngoài qua "bộ lọc" truyền thống giúp cho nền văn hóa nước ta không bị đồng hóa, mai một giá trị truyền thống; không sao chép máy móc, phải sáng tạo theo hướng hiện đại hóa các giá trị truyền thống.

Quá trình hội nhập quốc tế hiện nay đã và đang tạo nên hai xu hướng mâu thuẫn nhau: *Một mặt*, cùng với việc mở rộng sự trao đổi về kiến thức, phát minh, dữ kiện..., các dân tộc, các cộng đồng người ngày càng xích lại gần nhau, nhờ đó mở mang sự hiểu biết về các nền văn hóa khác. *Mặt khác*, quá trình trên cũng làm nảy sinh nguy cơ về

(1) Nguyễn Văn Dân. *Con người và văn hóa Việt Nam trong thời kỳ đổi mới và hội nhập*. Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội, 2011, tr.235.

sự đồng nhất hóa các hệ thống giá trị và tiêu chuẩn văn hóa, đe dọa làm suy kiệt khả năng sáng tạo của các nền văn hóa, nhân tố hết sức quan trọng đối với sự tồn tại lâu dài của cả nhân loại.

Trong quá trình hội nhập quốc tế hiện nay, chúng ta tiến tới hiện đại hóa mọi lĩnh vực của đất nước, trong đó có văn hóa trên cơ sở tự khẳng định và hội nhập với thế giới theo hướng toàn cầu hóa nhưng không đồng nhất hóa các giá trị văn hóa và các tiêu chuẩn văn hóa dân tộc với mọi nền văn hóa khác. Sự lựa chọn của chúng ta hôm nay không tách khỏi quá khứ của dân tộc. Nền văn hóa dân tộc không thể phát triển bằng cách tiếp nhận những giá trị văn hóa đi ngược lại với các đạo lý, giá trị văn hóa mà nhân dân ta đã bao đời xây dựng nên, đấu tranh và hy sinh cho các giá trị đó. Hội nhập để làm phong phú và hiện đại, làm đậm đà và bền vững thêm bản sắc dân tộc chứ không phải để cho văn hóa bị hòa tan.

Vì vậy, trong quá trình hội nhập văn hóa, chúng ta cần tiếp thu các tinh hoa văn hóa tiên tiến, hiện đại và đặc sắc của các nước nhưng không phải là bắt chước và sao chụp một cách rập khuôn, xơ cứng; phải năng động cải biến, sáng tạo thành các giá trị văn hóa mới của Việt Nam. Bên cạnh đó, phải sắp xếp lại các bậc thang giá trị cho phù hợp, cải biến sáng tạo ra các hình thức mới để biểu đạt sâu sắc nội dung giá trị văn hóa Việt Nam, tạo thế và lực phát triển văn hóa dân tộc. Bởi mỗi nước, mỗi dân tộc đều có những đặc điểm riêng về điều kiện địa lý, kinh tế, chính trị, xã hội và truyền thống văn hóa. Cho nên mọi sự

sao chép rập khuôn một mô hình nào đấy sớm muộn đều dẫn đến thất bại. Tiếp nối truyền thống ngàn đời của ông cha, chúng ta phải học tập bên ngoài với tinh thần độc lập và tự chủ cao để làm tiên tiến và đậm đà hơn những giá trị văn hóa truyền thống, nhất là sáng tạo nên những giá trị văn hóa mới có khả năng giải quyết thành công những vấn đề của đất nước mình và qua đó góp phần làm phong phú thêm nền văn hóa của nhân loại. Đúng như tinh thần mà Đại hội VIII đã khẳng định: "Đi vào kinh tế thị trường, mở rộng giao lưu quốc tế, công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước, tiếp thu những tinh hoa của nhân loại, song phải luôn luôn coi trọng những giá trị truyền thống và bản sắc dân tộc, quyết không tự đánh mất mình, trở thành bóng mờ hoặc bản sao chép của người khác"(2).

Trên đây là một số quan điểm, nguyên tắc trong nhận thức và hành động nhằm thúc đẩy sự phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến,* đậm đà bản sắc dân tộc trong quá trình hội nhập quốc tế hiện nay. Thực hiện các quan điểm, nguyên tắc này với những giải pháp phù hợp, chúng ta sẽ góp phần đẩy mạnh sự phát triển nền văn hóa Việt Nam, tạo điều kiện cho nền văn hóa Việt Nam không những tiếp tục được khẳng định mà còn ngày càng được hoàn thiện hơn, trở thành nền tảng tinh thần vững chắc để Việt Nam phát triển và hội nhập cùng thế giới. □

(2) Đảng Cộng sản Việt Nam. Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ VIII. Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 1996, tr.30.